

alimara

REVISTA DE TREBALL SOCIAL

NÚMERO 39 / SEGONA ÈPOCA / JUNY DE 1997

**Consell Insular
de Mallorca**

alimara

Núm 39

Segona Època, juny de 1997

Edita: Consell Insular de Mallorca

Redacció: Servei d'Acció Social i Sanitat
General Riera, 67
07010 Palma
Tel: (971) 76 07 62
Fax: (971) 76 19 52

Portada: Sense títol
Carmen Cañada

Maquetació
i impressió: Esmert

Dipòsit legal: PM-128-1987

Els articles d'aquesta revista expressen únicament l'opinió dels seus autors.

QUAN EL MENOR INSTITUCIONALITZAT PREPARA L'EMANCIPACIÓ

Miquel Caldentey Bisbal
Educador «Llars del menor»

Des del centre de protecció de les «Llars del Menor» s'observa que, en el darrer any d'estada del nin amb nosaltres i quan s'està preparant per a la sortida i la immersió dins una societat que, a partir d'aleshores, el tractarà com un adult més, hi ha menors que canvien el seu comportament i despleguen una sèrie de conductes fins llavors alienes als seus funcionaments. Això provoca que el procés d'emancipació esdevingui una lluita per tal que l'adolescent acabi l'organització de la seva normalització en el doble vessant funcional i estructural, i pugui fer, per tant, una bona entrada dins la nova vida de persona emancipada i independent.

Una presa de consciència dels problemes que poden presentar els nins quan estan en aquest procés de preparar la seva sortida de la institució, ens permetrà la reflexió, anàlisi dels motius i, conseqüentment, la previsió i prevenció d'aquests problemes. Per altra banda, es possibilitarà que el nin pugui fer una sortida manco traumàtica i que estalvi energia que podrà destinar a àmbits personals i professional més adients. Al mateix temps, podrà tancar una història de la seva vida de manera satisfactòria i serà capaç de començar-ne de novelles amb il·lusió i coratge.

El primer objectiu a curt termini que ens marcam des de les «Llars del Menor» quan un d'aquests és ingressat, és la màxima integració dins el grup d'iguals i dins el sistema de funcionament de la llar. Això vol dir acceptar i assumir una realitat en la qual un dels factors és que els educadors seran, a partir d'aquells moments, els seus primers responsables i els qui li hauran de marcar, des de les seves possibilitats laborals (però també com a persones amb les quals estarà interactuant contínuament), unes fites personals i unes metes socials que estiguin d'acord amb les característiques de cada nin.

Aquesta integració dins la llar i la posterior acceptació de la relació amb els adults responsables és imprescindible per al bon treball posterior que es vulgui realitzar i és condició prèvia per a qualsevol altre requisit. A partir de l'assumpció i consecució de l'objectiu inicial, es podran (re)plantejar i projectar noves metes, i crear la tasca educativa coherent i sistematitzada que el menor reclama i necessita més enllà de l'aquí i l'ara que podria haver primat en el moment inicial.

Aconseguir que el nin s'integri i vegi l'adult com un model a seguir o com a punt de referència per a les seves decisions, implica, necessàriament i fona-

---

mental, que el menor estableixi vincles afectius reals i profunds (la qual cosa no sempre és sinònim de relació fàcil i còmoda) amb les persones que l'envolten i que es constitueixen, des de l'ingrés, en el seu nucli relacional més pròxim i a través de les quals haurà de filtrar totes les posteriors relacions que pugui establir.

Com més implicació afectiva hi hagi per part del menor, més fàcilment es podrà treballar la seva problemàtica i amb menys temps s'arribarà a l'obtenció dels objectius prevists. Aquesta obvietat (que té conseqüències positives en un primer pla i que en una lectura superficial i ràpida de la situació sembla que crea les condicions més favorables per al bon manteniment relacional fent desaparèixer qualsevol altre problema que hi pugui haver), de vegades pot reconvertir-se i arribar a transformar-se en un bloqueig quan s'està preparant el darrer objectiu que ens marcam des de les Llars i que anomenam emancipació.

Dins el pla general de les «Llars del Menor», es pretén que el nin aconseguixi un grau suficient de maduresa que li permeti de sortir d'aquesta situació el més equipat possible i amb els màxims recursos personals i socials. Aquestes sortides van des del retorn familiar fins a l'adopció, passant pels diversos acolliments.

Quan cap d'aquestes sortides és viable, bé sigui perquè el perfil del menor no permet integrar-lo dins cap família, bé perquè no hi ha cap família amb unes característiques específiques que pugui fer-se'n càrrec, el nin s'ha de quedar a la llar fins a la majoria d'edat i, llavors, s'apliquen noves mesures i estratègies de feina que permetin una futura emancipació el més adient i menys desestructurant.

Com ja s'ha dit abans, una de les possibles i paleses conseqüències d'aquesta situació és el major grau d'implicació afectiva que estableix el menor amb el grup, sobretot amb els adults, ja que des del moment en què la institucionalització és l'únic (i últim) recurs, aquesta (i tot el que implica tant a nivell de recursos com d'estructura) es converteix en l'eix de la vida del menor, i el grup passa a ser la seva «família». Si la història personal i les capacitats afectives actuals del nin li permeten adaptar-se a aquesta situació, podrà fer un correcte desenvolupament personal, social i acadèmic; podrà ser un component més del grup i acceptar una societat amb unes normes que s'han de complir i amb unes relacions que permeten l'intercanvi continu i un creixement profund, tant personal com de coneixements.

Dins aquest sistema, l'educador es converteix en el punt de partida i el contenidor dels desitjos i les pors que puguin trasbalsar el menor. Com a puntal que conferirà coherència als actes i cohesió a la seqüència vital, l'adult es transforma en recipient dels sentiments i afectes que el menor, contingut, hi diposita. Aquesta interrelació afectiva, suposa, en un principi, la condició prèvia i necessària i permet que el menor pugui créixer mentalment sa; això és, amb capacitat per estimar, empatia vers els altres i responsabilitats en les tasques.

Així, tots els futurs aprenentatges que es puguin realitzar dins (i des de) la llar, passen pel bon enteniment adult-nin. A partir d'aquí, tots els conflictes que es generin dins la vida del menor podran ser atesos i resolts, fonamentant la intervenció educativa sobre la base afectiva abans establerta. També, per altra banda, l'adult servirà de model a seguir i imitar des del moment en què el nin el veu com una figura propera a ell i amb la qual pot fer (inter)accionar els meca-

---

nismes emocionals que permeten arribar a la construcció del jo com a entitat social.

Aquest nirvana institucional desapareix tan bon punt el menor compleix els deu anys i per imperatiu legal ha d'abandonar la llar per començar una vida independent de la institució i també, de vegades, de qualsevol altra relació, ja sigui amb la família nuclear, ja amb la família extensiva. Per tal que els nous adults deixin la vida de protecció institucional dotats del millor bagatge personal i econòmic possible, la dinàmica de les «Llars del Menor» té com a part del seu programa que, un any abans, és a dir, quan el menor compleix desset anys, es comencen tot un seguit de reunions amb ell com a centre, i amb l'assessorament dels educadors i equip tècnic, que tenen com a finalitat acompanyar l'adolescent en el seu darrer tram dins la institució tot oferint-li un espai per situar les seves il·lusions, esperances i angoixes davant el canvi que li espera.

Nins que fins a l'hora d'acarar-se amb l'emancipació s'havien mantingut dins uns límits de convivència normalitzats, amb respecte vers els altres i assumint les normes de la Llar, coincidint amb l'inici d'aquestes reunions (que pretenen preparar-los per a la seva sortida i per a la inserció en un nou ambient on ja no podrà dependre de cap adult) despleguen tot un sistema d'*actins* que posen en precari equilibri les pretèrites bones relacions amb els adults responsables de la seva educació i quelcom més important encara: fan trasbalsar les fites del seu futur.

Nins que havien seguit l'escolarització o bé s'anaven introduint dins el món laboral i que podien compartir responsabilitats dins el grup de la llar tot servint de model als més petits; nins que acceptaven els horaris de sortida imposats per l'equip educatiu; nins que havien introjectat les normes més elementals de convivència i funcionaven amb uns esquemes adults; nins que amb desset anys han hagut d'assumir més responsabilitat que qualsevol dels seus companys i amics no institucionalitzats, de forma progressiva dediquen el seu darrer any d'estada a la llar a botar-se les regles del joc i a iniciar enfrontaments més o manco oberts i més o manco explícits amb els educadors i adults responsables.

Amb un esforç constant per rebatre qualsevol posicionament des de la realitat, aquests adolescents enfoquen la seva atenció i dediquen gran part del temps a oblidar el possible i desitjar l'impossible, en una negació constatat dels arguments més objectius que se li puguin presentar i en contra del caire més subjectiu que maneges quan li fas patent el corrent afectiu que existia entre ell i els altres. Pareix com si perdessin la capacitat d'un raonament coherent i com si la seva persona es desvinculàs, a cada moment, dels moments anteriors i posteriors. Viuen l'aquí i l'ara sense un pla establert ni un guió a seguir i, fins i tot a vegades, quan l'adult intenta fer-los entrar dins les seves pròpies contradiccions, l'únic que aconsegueix és una falsa insensibilització que situa l'al·lot més enllà dels seus problemes, donat-se el miratge de discutir un tema aliè a l'adolescent que tens davant.

I, ficats en tot aquest desgavell, queda la sensació que ni el propi nin sap el perquè d'aquest canvi de conducta, ni coneix els motius que té per actuar de la manera que ho fa. El que queda és un dubte constant i una inestabilitat funcional que fan capgirar els objectius i metes que s'havien proposat; des d'una

---

inconsciència que frega la més pura innocència i des del desconeixement més elemental del que viu, no sap que li espera.

Dins tot el procés no hi ha intenció manifesta ni agressivitat canalitzada envers una figura determinada que rebi tots els agravis comparatius per part de l'adolescent. L'acció (o la manca) no es dirigeix cap a res en concret ni a ningú determinat. Es crea un estat de dispersió (de pensament i de conducta) general que provoca la falta de concentració i concreció d'un pla seriós. És difícil determinar la direcció que prendran els sentiments o la conducta del menor, ja que ens movem en una ambigüitat tal que qualsevol pronòstic pot ser refutat en un breu espai de temps a partir d'un element subjectiu o d'una vivència re-interpretada de forma totalment errònia.

Per això, no es pot invocar, com a ressò d'aquest canvi d'actitud, només un sol factor causal. De la mateixa manera que només fent referència a les causes internes no se les pot erigir com a estandard de la despesa d'energia en contra d'un mateix.

Quan s'observa el fenomen des d'una certa distància, es pot veure que hi ha tot un seguit de circumstàncies que motiven el canvi de conducta i pensament. Els possibles factors que porten el nin a rebel·lar-se contra el seu ambient més proper s'han de cercar dins aquest mateix ambient per tal de veure els mecanismes de defensa que es poden desenvolupar a partir d'una situació considerada, pel subjecte, com a ofensiva.

Tot i sabent que en queden més per apuntar, els factors de risc són, per part de l'ambient:

- Un sistema institucional que fa fora els menors a partir dels devuit anys i no contempla la possibilitat d'una sortida més escalonada.
- Una impossibilitat real per part dels educadors de poder seguir contenenint i dirigint la situació del menor.
- El menor deixa de rebre ajuda material i econòmica un cop sortit de la llar.
- Si, fins al moment de la sortida, el menor havia rebut ajudes d'altres serveis socials, les que rebrà una vegada emancipat no ajudaran a afavorir la seva autoestima ni li garanteixen la possibilitat de sortir dels grups que la societat considera marginals.
- Els seus actes, que fins aleshores havien rebut continència i explicació per part de l'adult, ara quedaran supeditats a la incertesa del menor.

Davant la por que la perspectiva d'aquesta futura situació crea, el menor ha de reaccionar de manera tal que, si no hi pot arribar sabent el que li espera, no li queda més remei que intentar posar distància entre ell i l'ambient proteccionista que durant els anys més delicats de la seva vida l'havia arrecerat. No tant per rebutjar-lo com per voler obviar que dins la institució ell s'hi havia fet un lloc i hi havia trobat una identitat pròpia que li permetia la relació afectiva amb els altres. Perdre aquest vincle, el qual queda supeditat a una jornada laboral i a un grup d'adults pagats amb nòmina, situen la realitat del menor en un punt que resulta massa desagradable d'acceptar.

I per tal de poder fer front a aquesta vacuïtat, el menor, que no pot dominar-la, intentarà altres mitjans per tal de salvar-se. Per això:

-
- Negarà la seva realitat o una part d'ella.
  - Serà arterós i es presentarà altiu.
  - Intentarà provocar l'educador per tal de rompre els vincles afectius que el lligaven.
  - Mostrarà una actitud despreocupada envers els seus propis problemes.
  - Es tornarà hedonista i mandrós.

I totes aquestes reaccions no són més que fantasies que l'adolescent projecta sobre el moment real que li toca viure i que li costa d'acceptar perquè no es veu encoratjat a fer-li front, ni creu en la seva potencialitat com a ésser social. L'*horror vacui* que li provoca veure's abocat a un món on pot perdre els punts de referència, fan que s'emboïlli amb una xarxa de autodefensa falsa que l'únic que provoca és un estat afectiu catatònic, el qual, si bé el salven de rompre's emocionalment, l'impedeix acabar bé una història que s'havia anat estructurant al llarg d'anys i que implicava la relació de diverses persones. Davant un dubte que ell no veu forma de resoldre, introdueix nous elements distorsionadors que focalitzen l'atenció sobre punts secundaris i pot oblidar, per un moment, el dolor real i la por imaginada.

És cert que, un cop l'adolescent acaba el procés i s'emancipa, el principi de realitat s'encarrega de tornar a resituar-lo i li permet desenvolupar totes les seves possibilitats. Però mentre, s'han perdut moltes energies i, el que és més important de vegades, bones oportunitats, ja que durant tot el temps en el qual es viu una situació desestructurada, no hi ha canalització del treball ni hi pot haver, conseqüentment, presa de consciència del moment tant important que està vivint.

Tenir en compte i assumir que aquestes situacions són, tal vegada, inevitables i formen part de la cronologia del nin institucionalitzat; preveure la seva arribada i tenir controlats els seus efectes; analitzar amb més profunditat els motius i les causes, poden ajudar el menor a fer una bona sortida de la institució i als educadors a millorar la nostra intervenció i entendre, cada cop més, l'adolescent que s'emancipa.

Per arribar a aquest estat fa falta, per tant, analitzar amb més profunditat tot el procés, veure quins menors arriben a aquesta situació, estudiar els mecanismes que són emprats per fer front a la realitat, quins elements poden ajudar a introduir coherència i quins han de ser eliminats perquè ataquen la salut del nin. En resum, de quina manera pot enfocar-se l'emancipació per tal que deixi de ser un trauma i pugui ser viscuda com una etapa més que ha de ser cremada i, posteriorment, tancada ja que és l'única manera d'entrar dins una de nova i viure-la amb il·lusió.